

LA PEDIATRIA A CATALUNYA EN LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XX

Joaquim RAMIS i CORIS

Descriure l'evolució de la pediatria en els primers decennis del nostre segle oblidant les condicions higiènic-sanitàrio-econòmiques i l'evolució sòcio-cultural d'aquells anys seria falsejar la realitat dels fets, o al menys seria analitzar-los parcialment. L'evolució política, intel·lectual, cultural, el desenvolupament mèdic i científic del país, així com amb els grans avenços científics mundials, inflüiren en el context de la cura i la salut dels infants.

Si així ho descrivíssim seria una història correcta i una anàlisi veritable de l'evolució sanitària i mèdica de la cura dels infants i de la pediatria en general.

Malauradament no és al nostre abast poder-ho fer d'aquesta forma. No tenim la preparació per fer aquestes interrelacions tan necessàries per a la bona comprensió de la història. Solament podem posar el nostre gra de sorra i així col·laborar en el que un dia proper s'ha de fer: La veritable història de la pediatria i de la cura dels infants. Siguin per tant aquests folis que llegirem i comentarem, una part del que podrà ser la "Història de la Pediatria a Catalunya".

En primer lloc hem de fer una anàlisi, encara que sigui molt succinta, de l'estat sanitari-ambiental del fi de segle XIX i principis del nostre, per poder comprendre l'evolució de la sanitat i de la cura dels infants en el transcurs dels primers decennis del segle XX.

L'any 1900 la natalitat a Catalunya era de 28,2 i les diferències eren ben paleses en diferents nuclis urbans o rurals. Així a Barcelona-ciutat era de 24,9, i a la província de Barcelona de 27,1, mentre que a Girona era de 31,9, a Lleida de 29,3 i a Tarragona de 27,6. En íntima relació amb la natalitat podem considerar l'índex sintètic de fecunditat global que era de 3,5 per dona en edat de procreació.

La mortalitat infantil era de 157.5 per 1.000 nascuts, també amb grans diferències entre les poblacions urbanes i rurals. Així la mortalitat a Barcelona-ciutat era molt més elevada que la de zones més rurals. Com a causes més freqüents de mort eren les infeccions, principalment les respiratòries i enterals, sense oblidar la tuberculosi. Tot plegat donava una esperança de vida en el moment del naixement de 36,3 anys de vida en el sexe masculí i de 37,9 en el sexe femení.

Malgrat aquesta alta taxa de mortalitat, la població catalana augmenta en l'última dècada del 1800, ja que de 1.893.731 habitants l'any 1890, passa a 1.966.436 l'any 1900, dels quals 537.354 viuen a Barcelona-ciutat.

La mortalitat global era del 18,8 per cent l'any 1890, pel que moriren 356.021 persones i 323.168 persones l'any 1900, ja que la mortalitat fou del 16,6 per cent. D'aquesta alta mortalitat entre un 40 un 38 per cent corresponia a infants de menys de 4 anys, pel que anualment morien a Catalunya entre 142.000 i 123.000 nens.

I aquesta mortalitat és molt més elevada en els centres urbans que a la pagesia. I, encara en els barris on hi havia més amuntegament, les taxes assoleixen unes xifres esgarrifoses.

Aquestes constatacions comportaran una presa de consciència de metges i sanitaris que obligaren a encarar-s'hi. Joan Viura, per exemple, recomana la protecció de l'infant abans de néixer, afavorint una sèrie de mesures d'assistència preventiva en benefici de la mare gestant, tasca que és fàcil, diu, entre les classe acomodades, però difícil entre la població obrera.

L'assistència materno-infantil es limitava a tasques aïllades de beneficència per a les dones més pobres o per aquelles que per raons socials o culturals no podien parir en el domicili habitual. A Lleida, per exemple, funcionava una Borderia o "Casa de Maternitat" que -cosa insòlita- era dirigida per un metge especialista en pediatria, Francesc Fontanals i Araujo, autor de diferents opuscles sobre "Higiene de la lactància" i altres temes propis de la infància.

A Barcelona existien uns dispensaris municipals i alguns establiments benèfics privats que rebien alguna subvenció municipal, especialment els que cuidaven, alimentaven i educaven fills d'obriers. Així la Casa de Lactància, creada l'any 1904 al carrer de Valdoncella i traslladada a l'actual edifici de la Gran Via, en la que hi podien assistir les mares que tenint un certificat de pobresa no podien alletar els seus fills. Fou una institució peonera en l'alimentació amb característiques científiques, ja que comptava amb un laboratori i una sala d'esterilització de la llet. Es vigilava el pes i creixement dels infants i a la vegada s'hi feia un rudiment d'educació sanitària, ja que a més dels suggeriments del personal sanitari, a les parets de la sala d'espera hi havia màximes pintades com "L'infant com lo roure, vol sava a dins i a fora'l sol", "En família vacunada la pigota no hi fa estada" o "Un infant ben alletat creix com arbre assahonat".

Hi havia altres establiments en aquests primers anys del segle. Per exemple l'"Auxilio de las puèrperas", servei municipal de llevadores de servei domiciliari, o l'"Asociación de la Maternidad de Beneficència para familias obreras", així com la "Casa Provincial de Maternidad i Expòsitos" que depenia de la Diputació Provincial i donava acollida a les dones gestants solteres i assistència i educació als nens abandonats o "expòsits". Aquesta arribà a donar assistència a 5.000 infants distribuïts entre les seccions maternals i d'Infància, i funcionava en règim secret en una casa del carrer de Ramalleres, on hi havia el clàssic "torn d'admissió" que rebia els nens abandonats. Els últims anys del segle XIX -el 1891-es traslladà a una masia de la carretera de Les Corts -Can Cavaller-, amb unes sales més espaioses i més airejades.

Entre la població amb més possibilitats econòmiques la situació era igualment rudimentària, basada en la seva major part en la confiança natural i ajudada per la

llevadora a domicili i amb participació en casos extrems del metge. La cura dels nadons i del lactant no experimentà cap avenç considerable: si la mare no podia alletar suficientment, s'acudia a les dides, i entre les classes adinerades era freqüent recórrer-hi, molt sovint per comoditat de la mare.

Joan Viura recomana les dides per evitar trastorns dispèptics en els infants que no podien alletar-se al pit matern, malgrat que dona unes xifres extrems d'una estadística francesa, sobre la mortalitat infantil segons el tipus d'alletament:

- infants criats al pit de la mare: mortalitat del 15 %
 - infants criats amb biberó en el seu domicili: mortalitat del 32%.
 - infants criats al pit de la dida, en el domicili matern: mortalitat del 63 %.
 - infants criats al pit de la dida, en el domicili de la dida: mortalitat del 71 %.
- (En aquest cas s'entén l'expressió popular d'engegar a dida una persona no estimada)

Mica-mica es va concretitzant la necessitat d'un hospital, d'unes sales hospitalàries o d'altres institucions per atendre els infants separadament dels adults.

Així, l'any 1890, Francesc Vidal Solares, amb la cooperació de les Germanes de la Caritat de Sant Vicenç de Paül, i algunes personalitats barcelonines funden el que és el primer hospital de nens a la península : "Hospital de niños pobres". Francesc Vidal i Solares va fer una feina discreta, però important si ho comparem amb l'atonía de l'època. Va aconseguir un hospital que tingué una actuació d'una certa importància fins el punt que allí es va començar la cirurgia pediàtrica. Tenia un veritable interès en la difusió de conceptes de puericultura que fins aleshores quedaven reduïts als medis mèdics. D'entre les publicacions pediàtriques publicà "Consejos prácticos sobre la higiene de la primera infancia", que fou reeditat els anys 1891, 1898 i 1903 i reformat i ampliat prengué el nom de "Consejos a las madres y aforismos sobre puericultura y higiene de la primera infancia" que en un concurs celebrat a París fou premiat. La seva inquietud es manifestà, també, amb l'edició d'una revista "Archivos de Ginecopatia, Obstetricia y Pediatría".

En aquest mateix hospital en fou cirurgià, Sebastià Recasens i Girol format a Barcelona sota el mestratge de Salvador Cardenal, iniciador de la cirurgia pediàtrica a Catalunya, preferentment de la cirurgia del Mal de Pott, dels abscessos ossífius, de les coxàlgies, d'apendicitis, d'alguna hèrnia i poca cosa més. Ja podem entreveure que la traumatologia, l'ortopèdia i la cirurgia pediàtrica general, anaven sempre molt lligades, al rerafons de la patologia de les quals hi havia els asils o hospitals de llarga estada, ja que la majoria d'aquests malalts s'hi passaven mesos o anys internats. Publicà l'any 1901 un "Tratado de cirugía de la Infancia". L'any següent guanyà la càtedra de ginecologia de Madrid, pel que la seva col.laboració amb l'hospital s'estroncà.

Una altra institució fou l'"Asilo-Cuna del Niño Jesús" del carrer de Montcada de Barcelona. Va ésser creat l'any 1887. Tenia una sala per a nens de la primera infància amb 19 llits i la resta d'asil era guarderia i escola de segona infància. El seu director era Jaume Guerra i Estapé que inicià l'any 1890 la publicació de la "Revista de Enfermedades de la Infancia". Altres institucions de poc valor científic, com la "Casa

Municipal de Misericòrdia" i l'"Asil de la Sagrada Família", o el "Sanatori Marítim de Sant Josep" a la Barceloneta, destinat a tuberculosi quirúrgiques i l'Asil de Sant Joan de Déu" per a "nens escrofulosos", en els que els nens asilats s'hi quedaven mesos i anys en espera de la improbable curació.

Digne d'esmentar per la bona tasca que desenvolupà fou "La gota de leche". L'any 1890 inicià el subministrament de llet als infants que per la manca de llet materna estaven exposats a sofrir greus trastorns digestius o infecciosos. Fou l'entitat peonera en el repartiment d'aquest aliment imprescindible durant els primers mesos de vida, que fou complementada - com esmentaven anteriorment - a partir de 1904 per la "Lactància Municipal", aquesta amb més característiques científiques.

L'interès per la infància, i per la cura pels infants separada d'altres especialitats mèdiques es va perfilant cada vegada amb més insistència. Per exemple l'any 1893 la "Societat Econòmica d'Amics del País" creà les primeres colònies escolars a Sarrià i a La Garriga, l'any següent a La Garriga i a La Gleva, l'altre s'amplià a Tona, Arenys de Mar i a Sant Pere de Torelló, etc. Una altra constatació fou la creació de la primera inspecció mèdica escolar que integraren uns metges barcelonins: González i Arbós, Pifol, Raduà, i Soler.

A la Universitat no hi ha encara gaire precisió en els seus límits. Així, la pediatria va unida pràcticament a la ginecologia i a l'obstetrícia. Joan de Rull és alhora catedràtic d'Obstetrícia i d'Infància. Un Real Decret del 8 de desembre de 1887, aclareix que són alumnes oficials de la nova assignatura "Curso de enfermedades de la infancia", amb la seva clínica, tots aquells que abans eren matriculats en l'assignatura d'"Obstetrícia, Ginecologia i Malalties dels nens", amb la qual cosa quedà clarament de manifest el repartiment d'aquesta en dues de noves: "Obstetrícia i Ginecologia" per una banda i un curs especial de "Malalties de la Infància" per una altra.

A fi de donar compliment al Real Decret es convocaren oposicions a la càtedra de "Malalties dels nens" per les Universitats de Granada, València i Barcelona. En van sortir triomfants Iranzo Simón, d'origen aragonès, Martínez Vargas, aragonès també, i Gómez Ferrer. Iranzo Simón, a qui tocava Barcelona, va renunciar-hi per anar a Saragossa. Això va fer que Joan de Rull continués a Barcelona donant l'assignatura fins a la seva mort l'any 1891. Andrés Martínez Vargas va demanar el trasllat des de Granada i va ocupar la càtedra des de les acaballes del curs 1891-1892. Va tenir un mal començament, una mala continuació i un final gens reeixit. Al llarg dels 40 anys de docència (va jubilar-se l'any 1931), no va aconseguir fer cap classe d'escola, no va saber integrar-se en la societat catalana, i no va fer cap aportació científica important; solament s'ha de comptabilitzar haver estat el peoner en l'ús del sèrum antidiftèric l'any 1894, en col·laboració amb Joan Viura, ja citat anteriorment. La nova assignatura de pediatria va quedar-se sense infermeria, ja que la Maternitat i Borderia s'havia traslladat a la Masia de Can Cavaller de Les Corts i fins dos anys més tard, el nou catedràtic no podé disposar de 12 llits per a nens i 6 per a nenes que formaven part d'una sala d'adults, de la qual quedaven separats per una mampara i unes cortines.

L'any 1906, amb el trasllat de la Facultat de Medicina al nou edifici del carrer Casanova obtingué unes sales per la pediatria. Però malgrat les noves instal·lacions, Martínez Vargas, continuà essent l'home polèmic i contravertit. Era un treballador incansable, de paraula fàcil: sempre estava disposat a exhibir una retòrica amb aires declamatoris. D'anècdotes tantes com vulgueu. Explicava el recordat Pere Calafell que el Dr. Ferrer Solervicens, home d'una rigorositat i un respecte als companys encomiable, lliurat sempre a la feina i molt prudent, en certa ocasió sortí el nom de Martínez Vargas, digué: "És un home que té la pell una mica dura. Déu ens la doni ben primeta".

Publicà "La medicina de los niños" amb regularitat des de 1900 a 1930, en la qual molt dels seus articles anaven signats amb el seu nom, altres per M. Vargas, o per M.V. i altres per M.V. Pesado, fill seu. Ja es pot suposar que el seu contingut científic era molt pobre.

L'any 1909 col·laborà en la traducció, afegí uns capítols i prologà el "Tratado Enciclopédico de Pediatría" dels alemanys Pfaundler i Schlossmann, al pocs anys de ser publicada en llengua alemanya. L'any 1915 escriví un "Tratado de Pediatría", destinat a la formació d'estudiants, que va tenir un acolliment molt fred pel que no va editar-se el segon volum.

L'any 1914, a iniciativa pròpia, i sota el lema de "Protegido a los niños" organitzà el primer "Congreso Español de Pediatría" a Ciutat de Mallorca sense cap ponència prou interessant per esmentar-ho, malgrat que li cap l'honor d'haver-lo iniciat, ja que encara l'any anterior -el 1913- a València, es reunia el "Congreso de Ginecología y Pediatría".

Aquests primers anys de segle, s'anaren introduint a casa nostra les idees de Claude Bernard, i van apareixent treballs de Santiago Ramon i Cajal, les descobertes de Jaume Ferran, els treballs d'investigació de Ramon Turró, els treballs de Jaume Pi i Sunyer, etc que paulatinament va transformant la ciència mèdica a casa nostra

Ahora es viu una altra circumstància: el moviment polític-cultural que té per figures capdavanteres Prat de la Riba, Eugeni d'Ors, Josep Pijoan, entre d'altres... Són anys d'una esplendorosa revitalització cultural i nacional i d'un engrescament general que es viu a tots els nivells i que desembocarà en la "Mancomunitat" de Prat de la Riba i posteriorment de Puig i Cadafalch.

Els metges en prenen consciència i volen col·laborar a la construcció del país, tot millorant la sanitat, l'assistència i perquè no? les condicions de vida. Hi han noms que s'han de citar malgrat no es dediquin a la cura dels infants: Bartomeu Robert, Martí i Julià, Miquel A. Fargas, Roca i Heras, etc.. Ells influeixen d'una manera decisiva en l'acció posterior dels nostres pediatres.

L'adveniment de la Mancomunitat de Catalunya l'any 1914 va significà una important tasca en el camp de la sanitat desmarcant-se clarament de les normes vigents a la resta de l'estat espanyol. A suggeriment de Miquel Arcàngel Fargas, intim col·laborador de Prat de la Riba, s'aprovà el projecte d'un nou edifici de la "Casa de Maternitat i Exposits", després d'unes visites que el pediatre de la Maternitat, Ricard Zariquiey i de

l'arquitecte Josep Bori i Gensana feren a maternitats de Suïssa i Alemanya en plena guerra europea. El dia 5 de novembre de 1915 es lliurà el projecte que transformà l'antiga masia de Can Cavaller de Les Corts, en els pavellons que avui dia encara són exemplars i en els que per primera vegada es construïren boxs per separar infants amb diferents patologies.

Amb pocs anys la Maternitat es transformà d'una institució arcaica en un modern centre social. El tocòleg Boi Guilerà havia donat una nova orientació a la institució i el pediatre Joan Casasayas i Cucurella, el donà a l'assistència infantil. L'esperit tancat que havia imperat durant anys, com lloc secret, vergonyant, s'obria i donava pas a una nova entitat.

Abans de continuar amb l'explanació dels avenços en l'assistència pediàtrica, podríem parar-nos per repassar unes quantes xifres estadístiques per constatar la diferència entre les que esmentaven anteriorment de finals de segle XIX i les del segon decenni del segle XX: La natalitat de 28,2 naixements per 1.000 habitants a principis de segle passa a 24,3 l'any 1920. L'índex sintètic de fecunditat també va disminuint: de 3,5 l'any 1900 passa a 2,7 l'any 1920.

I la mortalitat infantil es redueix de 157 morts per 1.000 nascuts vius del 1900 a poc més de 124 morts l'any 1920, malgrat que els anys 1914 i 1918 hi ha una inflexió negativa deguda a les epidèmies de febre tifoide a Barcelona i rodalies i a l'epidèmia de grip a tot Catalunya respectivament. Com a conseqüència l'esperança de vida en el moment del naixement ascendí a 43,1 anys en el sexe masculí i a 46,5 anys en el sexe femení.

Les causes d'aquesta mortalitat van experimentar notables variacions: la patologia infecciosa tant enteral com parenteral continuava essent la principal causa, en canvi la febre tifoide, la verola, la diftèria, el xarampió i la tuberculosi disminuïren la seva incidència a conseqüència de la millora general de les condicions socio-sanitàries de vida, entre elles les relatives a l'habitatge, a l'alimentació, i a la pràctica de la vacunació antivariòlica.

A mitjans de la dècada dels 20 s'esdevé l'encreuament de mortalitat: l'any 1925 la mortalitat infantil rural va superar la mortalitat infantil urbana, malgrat que a la ciutat de Barcelona aquesta tendència no s'inicia fins 5 anys més tard (1930), ja que pobresa i analfabetisme s'associaran en els districtes més densos i pitjor urbanitzats (Ciutat vella, Poble Sec, barraques de Montjuïc, La Bordeta, etc...). És, per tant, una constatació evident que en millorar l'assistència materno-infantil, en els centres urbans disminueix la taxa de mortalitat, mentre que en les zones rurals, per dificultat de trasllat i per deficiències sanitàries, és manté una mortalitat més elevada.

I retornant al fil del seguiment històric s'han d'esmentar els congressos de metges de llengua catalana. Un pediatre insigne, Manuel Salvat i Espasa, juntament amb un cirurgià, Enric Ribas i Ribas, tenen la idea de celebrar unes reunions de metges de llengua catalana. Exposen la seva idea a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, i als pocs mesos, el juny de 1913, té lloc el primer Congrés a Barcelona. En tots els congressos que

s'anaren succeint els pediatres hi tenen quelcom a dir. En tots ells hi ha la seva veu : Pons Pascual, Roig Raventós, Guerra i Estapé (que fou vicepresident del 2on), Salvador Goday, Manuel Salvat, i un llarg etcètera són participants a les ponències o fan comunicacions interessants. És precisament en el cinquè Congrés celebrat a Lleida, que es posa la primera pedra de l'Hospital Provincial, en el que ja s'hi preveu un Departament exclusiu per als infants.

La inquietud per la salut dels infants no queda limitada a Barcelona. Van apareixent focus arreu de Catalunya. Per exemple a Reus, Alexandre Frias i Roig demostra que es pot fer una bona tasca sanitària amb empena, entusiasme i rigor científic. Així durant els anys 1913-1915 descobreix casos de leishmaniosi a la zona del delta de l'Ebre. Després de Pittaluga, és el primer metge de l'estat que els diagnostica i els tracta. La seva tesi doctoral versà sobre els primers casos de Kala-Azar que ell veié. Malgrat el seus descobriments científics, el major mèrit de Frias fou la divulgació de la puericultura a través de l'"Institut de Puericultura de Reus" que fundà l'any 1919. Publicà la revista "Puericultura" que dirigí fins l'any 1936, any de l'inici de la guerra civil, que deixà de publicar-se. Alexandre Frias fou el pediatre de Reus que marcà una fita important en la cura dels infants en les terres tarragonines, i ha estat un model per a molts pediatres. En memòria seva la Societat Catalana de Pediatria ha instituït un Premi sobre nodriment infantil que fa forces anys es concedeix.

També a la Terra Ferma, a Lleida , són conscients dels problemes d'assistència mèdico-sanitaris dels infants i el juliol de 1916, una comissió encapçalada per l'Alcalde es trasllada a Barcelona per estudiar el funcionament dels dispensaris de "La Gota de Llet" i poc temps després, amb ajut d'una institució benèfica, "Pia Almoïna", es construí de nova planta un centre mèdic que s'anomenà "Dispensari, Gota de Llet i Casa de Socors". Les orientacions per a la seva construcció i funcionament foren confiades al catedràtic Andrés Martínez Vargas. La direcció del centre fou per Robert Pereña i Reixachs, oftalmòleg i metge titular d'Artesa de Segre. No tenim notícies del seu funcionament, però molt ens temem que les orientacions que degué donar Martínez Vargas no devien ser les més idònies pel seu bon funcionament. Pocs anys després, el 1926 fini el seu funcionament, ja que l'Ajuntament de la ciutat l'ocupà per necessitat d'espai de les seves oficines administratives.

L'empenta ja era ben palesa, i sorgeixen aquí i allà iniciatives i suggerències. Vegem-ne unes quantes més: L'any 1920 Caritat Girodier, inquieta per les males condicions socio-econòmiques i culturals dels barris més pobres de Barcelona, fundà, en col.laboració amb altres dones barcelonines, la "Lluita contra la mortalitat infantil", amb l'ambició de tenir un mitjà eficaç per modificar de manera manifesta la morbiditat i mortalitat infantil. En la mateixa Junta fundadora hi entraren a formar-ne part els pediatres Roig i Raventós, Manuel Miralbell i Centena i l'obstetra Pere Puig i Roig. La seva organització és diferenciava de les que existien fins aquells moment: no quedaren centralitzades en una seu única, sinó que estengueren la seva influència en les zones suburbials o en les zones de la ciutat on les condicions de vida eren més difícils. En tots els dispensaris a més de l'atenció pediàtrica, hi havia una preocupació per allisonar les mares en les normes de puericultura i de la higiene prenatal. Publicaren diversos números d'una revista, "Mujer y madre", de divulgació sanitària que en fou el màxim col.laborador Roig

i Raventós. Menció especial s'ha de fer del Dispensari ubicat a la parròquia de la Mare de Déu del Carme on Lluís Sayé inicià la vacunació antituberculosa amb la vacuna B.C.G.

I ja que ha sortit el nom de Roig i Raventós, hem de fer un parèntesi per parlar-ne. Fou el pediatre de la burgesia barcelonina, sense oblidar de cap manera la seva tasca en l'organització benèfica que hem esmentat. Va escriure més d'un centenar de treballs sobre pediatria i puericultura, participà en diversos congressos de metges de llengua catalana. És necessari esmentar la seva col·laboració en les Monografies Mèdiques, el número 15 de les quals és obra seva, titulat "Trastorns intestinals infantils", i sobre tot el seu llibre de divulgació "Nocions de puericultura" que fou llegit i seguit profusament al llarg de les seves sis edicions i en l'última de les quals hi col·laborà Jeroni de Moragues en un capítol sobre "La pedagogia de la llar". I encara -quan no fou possible l'edició en català- després de la desfeta de l'any 1939, s'edità en castellà. Roig i Raventós, preocupat per l'alimentació infantil, preconitzà la llet càlcica, que molts de nosaltres recordem, ja que el mateix professor Ramos ho esmentava en el seu llibre "Trastornos digestivos del lactante" i era motiu de matèria d'examen.

Gran coneixedor i observador de la psicologia dels homes, alhora que de ploma fàcil, sentí la necessitat d'escriure i si bé la seva petja d'home de ciència no n'hi ha cap dubte, també és conegut per la seva obra novel·lística. Per la suma de les seves dues vessants fou un dels pediatres més reconeguts popularment durant els decennis 1920-1940. Justament la plaça que tenim darrera de la nostra seu porta el seu nom.

També és en aquests anys que naixé la preocupació científica per la infància amb malalties mentals o simplement amb alteracions psicològiques. L'any 1914, tot just instituida la Mancomunitat de Catalunya, i dintre el marc de l'Obra de la protecció a la Infància, s'inicià un estudi seriós i amb rigor científic dels nens que hi eren acollits. L'educador Lluís M. Folch i Torres és el que ho porta a terme. L'any 1915 apareixé com a centre privat l'"Institut Médico-pedagògic" de Joan Córdoba per a nens deficients de famílies benestants. L'any 1919, Joan Alzina i Melis estableix l'"Escola Municipal de deficients" a Vila Joana (Vallvidrera). L'any 1921 Claudi Bassols i Iglésias organitzà grups especials en granges agrícoles o en aules especials per a retardats mentals, i col·laborant amb Lluís Folch i Camarasa creà l'any 1928 l'"Institut Torremar" a Vilassar de Dalt, institució privada per a nens anormals que arribà a unes 200 places d'interns.

El moment està prou madur perquè Jeroni de Moragues i Gallissà, pediatre de l'Hospital de Sant Pau, inicia un treball amb Emili Mira i Lòpez en l'Institut Psico-tècnic de la Generalitat, i organitzà el primer consultori de neuro-psiquiatria infantil de la península. El volum 67 de la col·lecció de Monografies Mèdiques és el resultat del seu treball, "La infància anormal" on es fa per primera vegada al país una valoració sistemàtica de l'infant anormal, amb les conseqüències pedagògiques que se'n deriven. Una any més tard va sumar-s'hi el metge alemany Alfred Strauss (Privat Dozent de Heidelberg, on ensenyava neuro-psiquiatria), escapat de l'Alemania nazi. D'aquest treball conjunt en sortí la primera Clínica de Conducció infantil, amb el nom de "La Sageta" on s'estudiaven els trastorns del caràcter, de la conducta, la capacitat escolar,

del llenguatge i és aquí on es donaren els primers cursos de neuro-psiquiatría infantil del nostre país.

L'any 1939, l'incivisme i la incomprensió obligaren novament a Alfred Strauss a exiliar-se a Nord-Amèrica on hi morí l'any 1957. I aquest mateix incivisme tallà les activitats d'aquests centres: l'any 1939 quedà solament el record de "La Sageta", però la tasca de Jeroni de Moragues continuà fins la seva mort prematura l'any 1965.

Un dels flagells més importants dels primers decennis del nostre segle, fins l'adveniment dels quimioteràpics i medicacions específiques, fou la tuberculosi. L'any 1918 s'instaurà el servei d'"Assistència Social dels tuberculosos", i l'any 1921 s'obrí el primer dispensari al barri del Poble Sec de Barcelona. Aquesta és una mostra del que es pogué fer amb molts pocs medis, però amb molta voluntat i un exemplar esperit de servei: s'hi inicia la funció d'infermera visitadora, exàmens de contagiats, vigilància de familiars, etc. Des del punt de vista pediàtric ens interessa constatar l'inici de la vacunació antituberculosa amb vacuna B.C.G.- tal com esmentàvem al parlar de la "Lluita contra la mortalitat infantil" -, dirigida per Lluís Sayé amb vacunes preparades per Pere Domingo en el Laboratori Municipal de Barcelona, i amb col·laboració de Tomàs Seix i Miralta i Manuel Miralbell i Centena, que exercia la direcció del dispensari de la parròquia de la Mare de Déu del Carme.

Els anys que van des de la instauració de la Mancomunitat de Catalunya fins l'any 1923 estan plens de realitzacions, com hem pogut constatar, i amb forces projectes com el d'una Institució Maternal catalana, ampliacions de les Colònies escolars, etc. que es veieren escapçades pel cop d'estat del 13 de setembre de 1923 amb la instauració durant set anys de la Dictadura del General Primo de Rivera, durant la qual la cultura i la política catalana sofriren greus limitacions.

Fou precisament en aquests anys de repressió que tingué lloc el naixement d'una Societat que serà el veritable nucli dels pediatres catalans: la "Societat Catalana de Pediatria". Nasqué com una reacció envers la ciència oficial i amb la idea d'aglutinar tots els pediatres. Situats a l'any 1926 i en el seu ambient pediàtric, resulta l'inici d'una aventura coratjosa per la poca consideració que encara gaudia la pediatria com a disciplina independent, per la situació que es trobava el país i en especial Barcelona i pel fet d'encarar-se amb la personalitat tossuda i egòlatra del professor Andrés Martínez Vargas. Foren tres joves pediatres: August Brossa, Salvador Goday i Joan Casasayas que tingueren la idea de reunir els escassos pediatres que hi havia a la ciutat de Barcelona; els primers cridats foren Manuel Salvat i Espasa, que gaudia d'un gran prestigi personal, Ricard Zariquiey pare i fill, Polió Buxó, Claudi Bassols, Wenberg i Miquel Torelló. El dia 14 de maig de 1926 tingué lloc la primera assemblea general en la qual s'elegí la primera Junta de Govern de la Societat amb Manuel Salvat i Espasa com a president i August Brossa com a secretari. El mes de gener de 1928, essent president Joan Còrdoba i Rodríguez i gràcies al seu esforç personal aparegué el primer número del "Butlletí de la Societat Catalana de Pediatria" amb periodicitat trimestral i més tard - ja el 1933 - passà a bimensual. El nombre de socis era de 26 a l'iniciar-se la Societat, 33 socis l'any 1929, 37 l'any 1930, 86 l'any 1933 i 153 l'any 1936.

En les comarques de la Catalunya Vella també hi ha inquietud. I aquesta inquietud, a Girona, porta un nom: Pompeu Pascual i Carbó, nat a Cassà de la Selva l'any 1897. Acabà els estudis de medicina a Barcelona l'any 1920 i inicià una carrera professional brillant i altament prometedora a Barcelona. Però a Peio Pascual, Girona "li tenia el cor robat" i s'hi estableix definitivament l'any 1923 on imparteix cursos de puericultura a l'Escola Normal de Mestres. L'any 1928 és nomenat director del Servei d'Infància de la Beneficència Provincial on es trobà unes sales d'Hospital sense cap aïllament, fredes i sense les mínimes condicions sanitàries que ell havia ja viscut a la Maternitat de Barcelona. Donà un tomb important i per primera vegada en aquella institució es feren històries clíniques i organitzà científicament les atencions sanitàries dels infants internats. Ja en època republicana, l'any 1932, fou nomenat metge del Servei Oficial d'Higiene Infantil, on organitzà cursos de malalties infantils amb participació de pediatres o internistes no gironins: August Brossa, Salvador Goday, Pere Martínez Garcia, Lluís Sayé, Gregorio Marañón, etc. L'any 1933 aconseguí crear una Sala d'Infància a l'Hospital de Santa Caterina i per primera vegada l'hospitalització dels infants es separà dels adults.

La pediatria gironina fins el final de la guerra civil, l'any 1939, està, doncs centrada en la figura de Pompeu Pascual, que a més del rigor científic i entusiasta divulgador de la puericultura, tingué una acció sòcio-cultural important: fomentà l'esport a través de la seva vinculació amb grups excursionistes, col·laborà amb el Col·legi de Metges i amb accions ciutadanes i polítiques que l'obligaren a exiliar-se a Xile, pàtria de la seva esposa, malgrat l'exemple de col·laboració i convivència amb totes les activitats polítiques de l'època. A Xile conegué Finkelstein, professor de pediatria alemany exiliat de l'Alemanya nazi. D'aquesta amistat i convivència, la nostra Societat de Pediatria, en té constància, ja que en una reunió celebrada a Girona, mentre era president en Pere Calafell, el seu fill i destacat pediatre i company nostre Pompeu Pascual i Busquets, lliurà un llibre manuscrit que l'hi havia regalat el mateix Finkelstein.

Amb aquestes constatacions podríem tancar un període llarg en el que tant la medicina com les condicions sòcio-polítiques del país aboquen a un canvi d'actitud impensable els primers decennis del segle. El govern de la dictadura del general Primo de Rivera fineix per esgotament, i després d'un breu pas pel govern d'un altra militar, el general Berenguer, donà pas a un altra sistema de govern i el 14 d'abril de 1931 s'instaurà la segona República espanyola. Si fins aquells moments el desenvolupament dels corrents culturals s'havia de fer en contra, o amb el temor de l'oposició d'aquests factors, s'obrí durant uns anys a Catalunya la facultat d'estructurar els propis mitjans de desenvolupament cultural. Per primera vegada es podia governar la sanitat des de Catalunya sota l'exclusiva responsabilitat de la Conselleria de Sanitat i Assistència Social, així com la Conselleria de Cultura redacta un projecte d'Autonomia Universitària, i el dia 1 de juny de 1933 es fa públic el decret de la Universitat Autònoma que és acceptat pels dos Governos: el de la República i el de la Generalitat de Catalunya. Al cap d'un any d'autonomia, la Facultat de Medicina és ja una altra: la possibilitat de nomenar professor a un home del país o estranger escollit o per concurs, nomenament de professors agregats, encarregats de curs, etc. Tot plegat tingué la virtut de posar al servei de la tasca universitària els millors serveis d'hospitals, sanatoris i

laboratoris aprofitant la seva enorme riquesa en benefici de la investigació i de l'ensenyament.

Així el Servei de malalties de la infància de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, que des de l'any 1921, n'era director Pere Martínez i Garcia, quedà incorporat a la docència oficial, igualment com altres personalitats de reconegut prestigi com Lluís Sayé o Pere Domingo i els seus respectius laboratoris.

Tornem a observar breument les corbes estadístiques en aquest inici de decenni dels trenta. Continua disminuint la taxa de natalitat: és de 22,7; l'índex sintètic de fecunditat és de 2,2 i la mortalitat infantil, també baixa a 87,5 per 1.000, tot plegat dona una esperança de vida de 51,9 anys en els homes i de 55,4 en les dones.

Malgrat aquestes possibilitats l'escassetat de pressupost oficial fou el gran fre per tirar endavant diferents iniciatives. Per intentar posar-hi remei la Conselleria de Sanitat creà per decret el dia 13 de març de 1933 el "Segell pro infància", amb la finalitat de recaptar diners i mentalitzar de la conveniència d'atendre necessitats de l'infant. Aquests segells es venia sis setmanes cada any (des del 1 de desembre al 6 de gener) i amb les quantitats recaptades es van crear el primer any la guarderia de Sant Andreu, dirigida per Joan Córdoba i Rodríguez, el segon any la guarderia de Terrassa, i posteriorment el preventori d'Arenys de Mar per a nens pretuberculosos, un sanatori-escola a Vallvidrera i el sanatori de La Sabinosa a Tarragona.

Van sorgint aquí i allà noves iniciatives: apareixen les cantines escolars i les colònies van proliferant: el curs 1931-1932 reben els beneficis de les cantines més de 3.000 infants, van a colònies escolars 3.400 infants i a semicolònies més del doble.

La Societat Catalana de Pediatria col·laborà de diferents formes: l'any 1932 delegà a August Brossa per dirigir la campanya d'informació a tots els metges catalans per sensibilitzar a la lluita contra la diftèria; a més la Societat facilitava l'anatoxina diftèrica de Ramon, gratuïtament, a tots els que la sol·licitaren. L'any 1933 s'organitzà per primera vegada un curs d'educació de l'infant, i d'educació familiar amb participació de Jeroni de Moragues, Joan Córdoba, Ernili Mira i Claudi Bassols.

Coincidint amb el canvi polític, arribà la jubilació d'Andrés Martínez Vargas. Fou nomenat nou catedràtic Gregori Vidal Jordana i entraren a formar part de la docència metges amb idees renovadores com Josep M. Sala Ginabreda que guanyà la plaça per oposició l'any 1934 i altres amb un esperit més d'acord amb l'anterior estil de la vella universitat com Lluís Torres Martí.

L'empenta que s'havia iniciat a la Maternitat, gràcies a Boi Guilera i Joan Casassayas - que mort prematurament - tingué una nova embranzida gràcies a August Brossa, Salvador Goday i sobretot a Martí Carbonell, iniciant una vida científica més d'acord amb els nous aires socials.

A Sant Pau hi hagué també un desvetllament. Pere Martínez i Garcia, era un home intel·ligent i preparat professionalment però li manca iniciativa i era francament abúlic.

En el seu servei , però, hi comencen a treballar metges joves amb empena. I si hi afegim el reconeixement universitari a partir del 1933, li permet agafar una volada completament impensable uns anys abans. Pere Calafell, Alfons Trias Maxenchs, Eduard Pou Pradell, són alguns dels nous pediatres que s'hi incorporaren.

Altres centres pediàtrics continuaren la seva tasca assistencial però amb una vida lànguida i grisa. Així l'Hospital d'Infants Pobres, l'Hospital d'Infecciosos, que a partir de l'any 1934, hi eren admesos els nens en un pavelló especial, atesos per un metge generalista; la regentada pels germans de Sant Joan de Déu a Comarruga i poca cosa més en tot l'àmbit de Catalunya.

Van apareixen personalitats extrahospitalàries que donen relleu a la pediatria com especialitat. Així els noms de Roig i Raventós, Pons Pascual, Enric Miralbell, Ricard Zariquiey, Joaquim Bonrepaux i el mateix Puig i Roig, que encara alternava la ginecologia i tocologia amb la pediatria, van agafant cada vegada més protagonisme i formen petits grups aïllats dels centres hospitalaris donant relleu a la pediatria com especialitat.

Són moltes les iniciatives que van apareixen en aquest anys: Emili Roviralta, capdavanter de la cirurgia pediàtrica, publicà en la col·lecció de "Monografies Mèdiques", un volum sobre "La cirurgia abdominal del nen" i l'any 1934 difon a través de la Societat Catalana de Pediatria, unes normes d'orientació de criteri i fixació de conducta en els problemes apendiculars dels infants.

Jeroni de Moragues, Manuel Salvat i Joan Córdoba són encarregats per la Societat Catalana de Pediatria de la divulgació dels nous conceptes de puericultura i per primera vegada hi col·laboren infermeres i assistents socials. Joan Córdoba, juntament amb Soler Dopff, Trias Maxenchs i l'assistenta social Quirina Bonafonte proposen un primer pla de guarderies per a fills d'obriers a Barcelona. I el mateix Joan Córdoba creà un pavelló itinerant de puericultura i confeccionà un pla de protecció per al nen de la pagesia. Avui es repeteix aquesta necessitat: el nostre amic i consoci, Francesc Domingo que exerceix la pediatria a Balaguer, demana en l'últim Butlletí del mes d'abril d'enguany un pla urgent d'assistència per atendre bé al nen de la ruralia.

Però com ja hem esmentat en d'altres ocasions aquestes bones perspectives i aquesta conscienciació de buscar solucions als problemes sòcio-sanitaris infantils queden capgirats alguns d'ells i les realitats i projectes queden estroncats per la guerra civil. La mobilització política i social que va significar la guerra civil, va donar força a les iniciatives esmentades, però la manca de recursos, d'higiene, d'aliments va anar debilitant els esforços esmerçats, i es veuria reflectit en un augment de les xifres de morbiditat i mortalitat. Així la mortalitat infantil de l'any 1936 continuava la corba descendent però a la fi de la guerra, l'any 1939, havia augmentat novament a 109 morts per 1.000 nascuts, és a dir tornava a la taxa dels anys 1920-1925.

Amb l'inici de la guerra civil quedaren suspeses o disminuïren les activitats científiques, malgrat que les institucions oficials continuaren la tasca assistencial. Però, hi ha encara un nou problema: els refugiats que marxen de determinades zones, o bé que són

evacuats de territoris on hi ha el front de la guerra. Es calcula que l'any 1937 hi havien uns 270.000 refugiats a Catalunya en condicions d'aglomeració i misèria. Especial atenció tingueren els infants i es creà "L'Ajut infantil de Reraguarda", que tingué cura d'uns 8.000 nens vinguts de tot Espanya: Múrcia, Almeria, lloc on era endèmic el tracoma, Málaga, Madrid, etc. Segons dades de Conrad Xalabarder un 17 % dels emigrats andalusos eren bacil·lífers i altres eren portadors de malalties epidèmiques trameses per paràsits. La majoria foren agrupats en les "Residències infantils". Els noms de Conrad Xalabarder, Arumí i altres especialistes, i un grup de pediatres, entre ells Pere Calafell en tenien cura. Calafell no es cansa de visitar els infants refugiats: el seu mateix viatge de noces, el mes de febrer de 1938, el fa a Montserrat i a Puigcerdà a visitar la residència que hi té l'"Ajut Infantil de Reraguarda". En un article publicat a "La medicina catalana", ell tan discret en les seves emocions, no es pot estar de dir que l'estat dels infants refugiats "... ha fet estar amb l'ànim penjat d'un fil a tots els sanitaris que s'han preocupat d'aquestes qüestions".

El mes de gener de 1939, amb la desfeta de Catalunya, es va cloure un important i renovador període per a la protecció materno-infantil a Catalunya. Calgué esperar molts anys perquè es poguessin recuperar algunes d'aquestes contribucions - gairebé tan sols assajades o iniciades - d'aquest període. Les institucions i les entitats que tenien cura de la sanitat, les organitzacions professionals, la mateixa Acadèmia de Ciències Mèdiques i la nostra Societat de Pediatria, foren pràcticament emmudides o interrompudes. Un nou ordre, basat en la repressió dels antics responsables i la imposició de nous responsables, alguns -pocs- pels seus mèrits professionals, i la gran majoria -sense tenir en compte la seva preparació- tan sols per ser proclius als nous governants. Tota iniciativa havia de venir del govern central. No era possible cap alteració de les regles o normes que provenien dels ministeris, i així quedà abolida l'autonomia universitària, i exclosos de la docència tants i tants professors.

El nou govern victoriós havia de fer front a les conseqüències sanitàries de la depauperació, de la deficient alimentació, de la manca d'higiene i del desmantellament de la xarxa assistencial sòcio-sanitària.

La davallada de la natalitat, ja iniciada les primeres dècades del segle, va assolir els nivells més baixos l'any 1938, amb una taxa entre el 6,7 per 1.000 en el medi rural i un 7,4 en els centres urbans, i va recuperar-se l'any 1940 que va assolir la xifra de 16,8 nascuts per 1.000; l'índex sintètic de fecunditat segueix també la corba descendent: és del 1,8. La mortalitat infantil també va decreixent: és ja del 77,1 per 1.000 nascuts vius. L'esperança de vida ja era de 51,2 anys en el sexe masculí i de 60,2 anys en el sexe femení.

Les noves orientacions governamentals retornaren a la universitat l'esperit centralista: l'únic centre docent oficial tornà a ser la vella facultat de Medicina amb un catedràtic únic i un auxiliar. Gregori Vidal Jordana, el catedràtic que substituï al polèmic Andrés Martínez Vargas, quedà separat de la càtedra i fou substituït l'any 1940 per Rafael Ramos Fernández, catedràtic de Pediatria de Salamanca, persona molt ben relacionada amb les noves orientacions governamentals que durant quinze anys, fins la seva mort l'any 1954, influí marcadament en la formació de les promocions pediàtriques d'aquells

anys. Rafael Ramos arribà a Barcelona amb la mentalitat del guanyador, del vencedor de la guerra i en les seves classes i en els seus llibres no s'en està d'expressar-ho. Tenia l'orgull de sentir-se i ser espanyol; però d'una Espanya feta a la seva mesura. Així en un dels pròlegs de la seva puericultura, editada l'any 1941 a Salamanca i reeditada a Barcelona, l'any 1949, a més d'haver-hi l'escut de la Victòria de les tropes franquistes, diu entre altres frases: "...No por otras cosas queremos una España poblada y densa, sino porque la manera de ser de cada español no puede compararse con la de las otras razas. De todas ellas, la más idealista, la más espiritual, la que es capaz de grandes empresas sin ánimo de lucro, la que más se acerca a Dios, es la española.....".

El seu auxiliar o adjunt era Lluís Torres Martí - que així consta en l'Anuari de la universitat autònoma - i que a partir de 1939 s'anomenà Luís Torres Marty, el mateix que fou un dels adjunts del catedràtic expulsat, Gregori Vidal Jordana.

Però al marge d'aquesta ideologia i d'aquesta manca de connexió amb la realitat i de la mentalitat catalana, no hi ha dubte que marcà profundament la pediatria catalana. El seu departament de l'Hospital Clínic començà a funcionar amb més rigorositat, es construï el departament de lactants, boxes d'aïllament, es celebraren sessions clíniques, etc. Els trastorns nutritius es tractaren més correctament; introduí la farina de garrofa com aliment astringent i instaurà la rehidratació amb "plasma desanafilactitzat" popularment conegut per "Isoplasma del Dr. Massons". Estaven molt lluny encara, en aquells moments, dels avenços bioquímics amb l'estudi dels ionogrames, etc, però l'escola del professor Ramos, inicià una etapa important en l'assistència i la cura dels infants.

Sense dubte Rafael Ramos sabé encomanar un entusiasme per la puericultura i la pediatria en general. Publicà i dirigí una revista "Archivos de Pediatría" que fou durant molts anys, la més important de la península i que fou continuada després de la seva mort, com a portaveu del departament de pediatria; publicà un llibre "Trastornos nutritivos del lactante", que fou llibre de text de moltes promocions de metges. Les publicacions seves o dels membres de la seva clínica foren nombroses i no hi ha dubte que influïren de manera notable en el context de la pediatria espanyola.

Amb les novetats universitàries d'aquesta dècada, també s'hi ha d'afegir l'aparició de les especialitats "oficials" mèdiques. Així s'instauraren diferents escoles que lliuraven títols d'especialista. Entre les primeres hi ha la "Escuela de Puericultura" en la que després d'un curs teòric-pràctic que durava un curs escolar, els alumnes sortien amb el títol de "Médico-Puericultor".

Malgrat el centralisme imperant, la llavor d'educació sanitària i en particular de la puericultura que algunes entitats i personalitats anteriors a la guerra civil havien iniciat reeixiren amb penes i treballs en aquesta dècada. Poc a poc afloraren alguns focus d'irradiació en els que la puericultura s'exercia i s'ensenyava de manera científica. Alguns reeixiren, i altres quedaren amb simples bones intencions. Així el pediatre Lluís Raso i Badia, que assistia a l'"Hospital de Niños Pobres", creà l'"Instituto de Puericultura Integral", l'any 1940 que tingué una curta vida, lligada a una promoció feta a través de la ràdio en la cèlebre figura d'en Maginet. Una altra iniciativa, aquesta amb

molta més transcendència i constància fou la que en Joan Córdoba i Rodríguez va instaurar encarregat per la "Junta Provincial de Protección de Menores", òrgan dependent del "Ministerio de Justicia", d'organitzar una xarxa d'informació i resolució dels problemes sanitaris i socials dels infants. I així es reemprengué l'any 1941 el que se'n digué "Oficina del Niño", amb uns centres d'assistència i d'orientació pediàtrica a diferents barris de Barcelona. L'objectiu era tenir coneixement de la salut i situació social de la mare i de l'infant, donant consells, per evitar malalties i tractant de resoldre els problemes familiars, si n'hi havien. Hem d'esmentar la tasca de Joan Córdoba, Francesc Cantavella, Joan B. Cubells, Maria Fortuny, entre d'altres, i en especial d'Ignasi Aragó que en fou director en l'última fase i l'animador o organitzador de l'estudi de la morbiditat amb unes enquestes que passava cada mes als pediatres que voluntàriament contestaven. Aquesta extraordinària dedicació de tots aquests companys xocà repetidament amb la incomprensió de la "Junta de Protección de Menores", entitat jurídica de consignes i esquemes centralistes, amb una junta de govern burocràtica, polititzada, gens àgil, formada pel governador civil de la província, el president de l'Audiència Territorial, un Jutge de Menors, un secretari nomenat pel Ministre de Justicia des de Madrid, el bisbe, un catedràtic d'Institut, un diputat provincial, un delegat dels sindicats verticals, etc. tots plegats amb un coneixement molt escàs de les necessitats dels infants.

I el que fou en principi una acció beneficosa i entusiasta s'anà apagant i a la fi de la dècada dels 50, s'extingí definitivament: havien començat uns nous temps, la seguretat social havia instaurat el pediatria de zona, el nivell cultural i econòmic augmentava mica-mica i l'acció cultural i assistencial de la "Oficina del Niño", no era ja necessària.

Una altra institució pediàtrica que començà a tenir un protagonisme important en aquesta dècada fou el departament de pediatria de l'Hospital d'Infecciosos. Ja explicàvem que des de 1934 els infants eren ingressats sense gran discriminació en un pavelló especial que estava a càrrec d'un metge internista o generalista. La tasca era purament assistencial i fou coberta amb dignitat i fins i tot amb abnegació, especialment durant l'epidèmia de tifus exantemàtic que hi hagué l'any 1942.

El mes d'agost de 1946, Josep Maria Sala Ginabreda guanyà les oposicions municipals per a fer-se càrrec de la Clínica Pediàtrica. Tot i les dificultats que hi trobà, organitzà el servei, muntà un laboratori per tal de suplir les insuficiències d'un únic laboratori central i ja inicià l'any següent cursos de divulgació relacionats amb la patologia infecciosa de la infància. Malgrat les grans dificultats per obtenir subvencions municipals, Sala Ginabreda, aconseguí construir boxes d'aïllament i al final de la dècada un departament de lactants. No és estrany, doncs, que al seu voltant aviat s'apleguessin un conjunt de metges joves amb avidesa de rebre les seves lliçons.

El nombre de publicacions de Sala Ginabreda foren molt nombroses. De les seves publicacions s'han d'esmentar dos llibres: un tractat de "Tuberculosis infantil", fruit de la seva gran experiència, i ja entrada la dècada dels 50 el "Tratado de enfermedades infecciosas en la infancia", en col.laboració amb Pere Calafell i Agustí Pérez i Soler. Conscients de les pròpies limitacions en el coneixement de certes infeccions no habituals en el propi medi, demanaren la col.laboració d'autors estrangers, fet no gaire

habitual en el nostre medi, i que demostrà la rigorositat de l'obra. Per la seva clínica hi desfilaren professors d'arreu d'Europa: Jean Chaptal, Robert Clement, Piero Fornara, Paolo Tolentino, Roger Jean, etc.

També es mereix un comentari el departament de pediatria de la Clínica Platon per ser el més important focus d'irradiació de la cirurgia infantil. Un dels capdavanters, per no dir el peoner o el veritable cap de la cirurgia infantil a Catalunya, fou Emili Roviralta i Astoul. Malgrat els esforços de Roviralta de fer una difusió àmplia de la necessitat de separar la cirurgia dels adults de la dels infants no va ser fins l'any 1936 que va posar en marxa el nou departament capaç d'atendre els nens de totes les capes socials. Desgraciadament la seva inauguració coincidí amb l'aixecament militar i el flamant servei de cirurgia infantil quedà inhabilitat durant els anys de la guerra civil, ja que Roviralta hagué d'exiliar-se. Fins l'any 1947, i amb el nom de "Cunitas Blancas" no pogué reinaugurar-se. I si bé la dedicació era preferentment per a la cirurgia, també ingressaven infants amb malalties internes que eren atesos per diferents especialistes o pediatres. Fins 1976, els 20 llits de "Cunitas Blancas" foren una institució coneguda arreu de Catalunya i d'Espanya, on es feia una assistència que amb els mitjans d'aquells anys era modèlica.

I ja que hem parlat de Roviralta com el cirurgià més prestigiós d'aquesta dècada, seria una injustícia no parlar de Lluís Gubern i Salisachs. Als sis anys d'haver finalitzat la llicenciatura, entrà com a cirurgià en el servei de cirurgia de l'Hospital de Niños Pobres de Barcelona. L'any 1944 es adjunt de la càtedra de pediatria, el mateix any es fa càrrec del servei de cirurgia de la clínica Corachan, i el 1947 fou nomenat cirurgià del servei de Pediatria de la Maternitat Provincial. Tingué un gran interès per les malformacions congènites, i en creà un servei en el mateix Hospital de Niños Pobres l'any 1948.

La Societat Catalana de Pediatria fou dissolta pel govern l'any 1939, i els seus membres pediatres quedaren com una secció de l'Acadèmia. Fins l'any 1945, sis anys després de l'acabament de la guerra civil, no fou possible reemprendre les activitats científiques. Agustí Pedro i Pons, nomenat President de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, cridà a Emili Roviralta perquè aglutinés els pediatres i reemprengué les seves activitats científiques a través de la Societat. Roviralta hi estigué d'acord però imposà dues condicions: 1er.- Que la Societat havia de recuperar el seu nom fundacional i 2on.- Que els seus membres havien d'escollir per votació el nou President. Les dues propostes eren insòlites en aquells anys. Exigir el títol de catalanitat d'una associació era perillós i li podria comportat conseqüències desagradables. El professor Pedro i Pons acceptà les condicions i féu les gestions oportunes davant del Govern Civil. Es pactà el nom d'"Asociación de Pediatras de Catalunya" i fou permès l'elecció del president per votació dels seus membres. Com era lògic s'elegí president l'home que havia treballat pel renaixement de la societat: el mateix Emili Roviralta. L'any 1947 finí la presidència i el succeí Jeroni de Moragues, durant els anys 1947-1951. La societat comptava amb 67 socis numeraris, 12 agregats, 1 soci d'Honor, Pere Martínez i Garcia, i 1 soci de Mèrit, Manuel Salvat i Espasa.

El Butlletí de la Societat emmudí igualment l'any 1939 i no reapareixé fins el juliol de 1947, indecís i disfressat amb el nom de "Boletín de la Asociación de Pediatras de

Cataluña". Els anys 1948 i 1949 continua insegur i d'aparició irregular, però ja es diu "Boletín de la Sociedad Catalana de Pediatría". Aquest agosarament de canviar el títol fa que torni a emmudir fins l'any 1952 en que tornà a reaparèixer, primer com a "Suplemento de Pediatría de los Anales de Medicina" i després altra vegada com a "Boletín de la Sociedad Catalana de Pediatría". Obviament la llengua catalana estava completament proscriu en qualsevol publicació, malgrat el seu contingut integralment científic.

I al marge d'aquests centres i de la vida de la Societat de Pediatría, també s'han de considerar transcendents les reunions de petits nuclis que van aparèixer al voltant de persones que havien iniciat la vida científica abans de la guerra civil i que quedaren marginades pels nous aires governamentals. Així, al voltant de Pere Calafell -separat injustament de la docència i de la vida universitària- s'agrupen un conjunt de joves pediatres. Fou Agustí Pérez Soler, el primer que hi col·laborà i posteriorment s'hi ajuntaren altres pediatres ansiosos de bescanviar experiències i rebre orientacions de les novetats científiques. Aquest fou un dels grups que més influí en la pediatría catalana de les dècades dels cinquanta i seixanta. Pere Calafell sense cap títol docent -el de professor adjunt de pediatría de l'any 1933, no pogué exercir-lo- continuà mantenint un alt prestigi d'home rigorós científicament, interessat per qualsevol tema que afectés a la medicina i a la salut dels infants, amb actitud constant d'ajut, d'estímul i de suggerir treballs als que l'envoltaren, féu comprendre que la pediatría no era solament curar malalts, sinó preocupar-se per tot allò que envolta l'infant: l'escola, la natura, l'educació, l'urbanisme, la convivència. No fou, doncs gens estrany que al seu voltant s'hi apleguessin un bon nombre de pediatres que posteriorment influïren en aquest caire social de la medicina i que marcaren profundament la pediatría catalana.

La vida científica a altres poblacions i comarques que ja tenien força empenta els anys anteriors a la guerra civil quedaren frenades i pràcticament no reeixiren a un mínim de vida científica i a un millorament de l'assistència infantil fins molts anys després.

Així a Girona, amb l'exili de Pompeu Pascual i la seva posterior prohibició d'accions públiques, no es reemprengué fins l'any 1943 que a l'Hospital de Santa Caterina es feren alguns cursos de puericultura i alguna reunió científica. Lluís Vehí en fou el responsable que a la vegada publicà consells de "Puericultura práctica para Madres y Enfermeras" i altres llibres o opuscles d'higiene i alimentació infantil.

També a Reus, en l'"Institut de Puericultura", ara "Instituto de Puericultura", que s'hagué de reconstruir com conseqüència dels bombardeigs de la guerra, l'any 1942 es reemprengueren els cursos de puericultura. L'any 1945 s'inaugurà el departament de pediatría de l'Hospital de Sant Joan. La intensa activitat que Frias donà al seu Institut els anys anteriors a la maltempada i les múltiples publicacions que féu, a partir de 1939 quedaren molt limitades. Podriem dir que l'Institut visqué uns anys dels seus records i les escasses publicacions que es feren, foren adaptacions de les anteriors traduïdes al castellà.

Fou en aquesta dècada, l'any 1944 que es posà en marxa el S.O.E. (Seguro Obligatorio de Enfermedad). No correspon parlar-ne en aquesta síntesi de la pediatría a Catalunya,

però si que creiem s'ha de tenir en compte per la repercussió que comportà a anys a venir en l'assistència materno-infantil i infantil pròpiament dita.

La imposició d'un sistema socialitzant de la medicina no fou gens ben rebuda per l'estament mèdic en general. Fou una mesura imposada demagògicament i amb grans llacunes, improvisacions i deficiències. Des del punt de vista pediàtric fou lamentable que la pediatria solament fós contemplada com una especialitat més, pel que el nombre de pediatres que exerciren com a tals - en aquells primers anys - dintre el context del S.O.E. era escassíssim. I a més, per a poder ser visitat un infant pel pediatre, era necessari un passís - un volant s'en deia - del metge de capçalera. Fins molt entrada la dècada dels 50 - el 1958 - no s'instaurà el pediatre de capçalera.

Per aquest motiu l'assistència primària pediàtrica continuà essent preferentment del pediatre privat o d'algunes mutualitats que -,algunes d'elles - ja consideraven necessari tenir en les seves llistes de serveis, el pediatre de capçalera.

I tampoc s'havia previst l'ingrés d'infants en les anomenades "Residencias sanitarias", eufemisme que es feia servir per menysprear demagògicament el nom d'Hospitals i fer veure que l'obra sanitària del règim imperant era molt més esplèndida en les seves previsions sanitàries. Així els infants o havien d'ingressar en les sales d'adults de les Residències del S.O.E. o ingressar en les sales infantils dels Hospitals habituals.

En finalitzar la dècada dels 40, és a dir l'any 1950, la natalitat havia pujat un punt: era del 17,4, l'índex de fecunditat havia baixat una dècima: era del 1,7 i la mortalitat infantil havia fet una baixada important: era del 47,3 per 1.000. Tot plegat donava una esperança de vida en els homes de 62 anys i de 66 anys a les dones.

No creiem oportú allargar-nos més. Han quedat molts punts no prou ben definits i alguns els hem obviat, malgrat el seu interès, per la brevetat a la què ens hem vist obligats.

Creiem, però, que aquesta última dècada d'abans del mig segle, és fonamental per la pediatria a casa nostra.. El país passà per un tràngol important, que es continuà amb uns anys d'aïllament conseqüència de la conflagració mundial i de la política autocràtica espanyola; malgrat aquests aspectes, les inquietuds i els serveis iniciats abans de la guerra civil no foren en va.

Mica-mica, paulatinament, gràcies a l'acció continuada i esforçada d'alguns homes que havien iniciat la tasca político-sanitària abans de la guerra civil i d'altres que inicien la seva tasca en aquesta postguerra, van formant al seu voltant o en els serveis que treballen focus d'interès, noves iniciatives i van passant el relleu a noves generacions. Alguns reexceixen, altres queden a mig camí, però el conjunt permet albirar un clar millorament de l'assistència mèdica general i en especial de la cura dels infants. Les mateixes institucions sanitàries del país van adonant-s'en i sorgeixen normatives i reglamentacions que ratifiquen i ajuden a millorar la cura i l'assistència dels infants.

La propera dècada dels cinquanta, que ja no ens toca parlar-ne en aquesta sessió, és fonamental per anar compaginant aquestes iniciatives, malgrat el centralisme i la dictadura encara imperant.

Deixem, doncs, la història aquí, en uns moments que fan albirar un clar millorament de l'assistència pediàtrica, conseqüència d'aquests focus i aquestes iniciatives, i també com a conseqüència:

1er. dels grans avenços tècnics i farmacològics;

2on. de la conscienciació dels avenços socials per les classes més desprotegides;

3er. de l'evidència d'haver-hi una sola medicina igual per a tothom, oblidant la dicotomia que representava una medicina pels pobres i una medicina pels benestants;

4rt. de la consolidació de la pediatria com especialitat, amb les seves subespecialitats;

i 5è. de la possibilitat esperançada de poder decidir un dia no llunyà de que la sanitat, assistència i cura dels infants pogués ser decidida i dirigida sense implicacions alienes al propi país. Possibilitat que quaranta-dos anys després hem assolit amb limitacions i que malgrat tot continuem esperançats d'assolir-ho plenament.